

İNKILÂP TARİHİ KONULARI

Mütareke devrinde feshedilen partiler

İKİNCİ meşrutiyet devri tarihimizin başka vasıflarından biri, güphesiz ki, çok partili bir rejimin kurulmuş ve Türk içtimai bünyesine yerleşmişiydi. Bu tarihten önce de siyasi mahiyette bazı teşkilât ve cemiyetler bulunmuşsa da teşriî hayatta rol oynayan ve varife alan partilerin teşekkül ve tasarrufu 1908 inkılabı ile başlamıştır denilebilir. Böyle bir rejim esnasında bilhassa iki partinin birleşmiş plânında bulunduğu, iktidar ve muhalefeti çok defa avalarında paylaştığı malumdur.

Bu rejimin zaman zaman âdeta tek parti rejimine inkılâp ve Birinci Dünya Harbinin bu garbler içinde cereyan ettiği görülmüştü. Fakat harbin kaybedilişi bunlardan İttihat ve Terakki Partisinin garmış ve o zamana kadar gizli veya açık bir muhalefette kalan Hüriyet ve İtilâf Partisinin tek rar meydana çıkmıştı. Mütarekenin akidinden önce son İttihat ve Terakki Hükümeti çekilmiş ve, bildirildiği gibi, İzzet Paşanın başkanlığı altında nisbeten tarafız bir kabine iş başına gelmişti ki, Mondros müterakesinin yapan, mağlûbiyetin yaralarını sarmaya çalışan ilk hükümet bu oldu. Ancak, umumî efkâr bu partiyi, maceraperestlik ve muvaffakiyetsizliklerle memleketi uğuruna sürüklemiş olmakla suçlandırıyor ve yerli yersiz hücumlarda bulunuyordu. Bu tesir

altında toplanan bu partinin son kongresi, zaten Talât, Enver, Cemal Pağalar gibi bağındaki zatların firarı ile de zayıfladığı için, kendini fesh ve siyasi hayatı tamamen terk etmek kararını aldı (5 Kasım 1918). Bu siyasi cemiyet par-

malarını ve korkunç resimleri..

Fedailer teşkilâtı temin eder bunlar. Teşkil edilmezse mülk ve milletin mukadderatının emniyet altında bulunduğu hükmedilemez. Bu teşkilâtın esasını.. Dahiliye Nazı-

kümetçe el konmasını müstahap gördü ve keyfiyeti Dahiliye, Maliye Nazaretlerine bildirmeye ve gazetelerle ilâna karar verdi (3).

Bununla beraber, bu arada, hükümeti idare edebilecek kim seler aranırken eski İttihatçılara lüzum hasıl oluyor, fakat o partiye mensup bulunmanın hoş görülmemesi yüzünden, bazı mevkilerine getirilemiyordu. Rısu, Padişahın 19 Ocak 1919'da Mabeyin Başkâtibine söylediği şu sözler ne güzel ifade etmektedir: "... Memlekette iş görebilecek baş alı kişi varsa onları da İttihatçı diye istemiyorlar" (4).

Eski İttihatçılar diğer namlarla kurulan partiler içinde faaliyet göstermeye çalışıyorlar ve onları da feshedilmeleri görmekmedi. Nitekim 5 Mayıs 1919'da, Atatürk'ün Samana (Devamı 6 ncı sayfada)

tinin bu suretle tarihe karışmasından sonra da ona hücumlarını arkası kesilmedi. Evvelâ basın İzzet Paşa kabinesi içinde İttihat ve Terakkiye mensup kimseler hakkında neyriyata başladı ve Sultan Vahidettin Adliye Nazırı Hayri Efendi ile Maliye Nazırı Cavit Beyi ve Dahiliye Nazırı Fethi Beyi, hariç bırakmak suretiyle kabinesinde bir değişiklik yapması Buzumunu Sadrazama tebliğ ettirdi ki, İzzet Paşa kabinesinin düğmesi ve yerine Tefrik Paşa Hükümetinin geçmesi ile neticelenen teşebbüs ve tazyik bu olmuştur.

Bu vânada İttihat ve Terakkiye hücum o kadar şiddetlidir ki onun bir daha dirilemeyecek şekilde imhasını istiyorlar. Bunlardan biri diyor ki "İttihat ve Terakkinin bugünkü haline inhilât namını verenler aldandur. İttihat ve Terakki Cemiyeti Talât Paşa, Enver Paşa yârusundan ibaret değildir. Cemiyetin asıl te-

rının benden iyi bilmesi lâzımdır. Binazaleyh Fethi Bey Efendi gahicileri hakkında teminat vermek, vatanimiz için de hayrihah bulduklarını isbat etmek isterlerse.. bu teşkilâtı bir daha kesbi hayat edemeyecek bir tarafa imha etmelidir" (1).

Gerçekten, Dahiliye Nazırı, bu töhmet altında kalmak istemiyerek diğer bir siyasi partinin, "Hüriyetperver Avam Fırkası"nın başına geçmiş, fakat, bir parti başkanı olmaması ve İzzet Paşanın da ona feda etmek istememesine rağmen (2) bu kabine ile birlikte düşmektен kurtulamamıştı.

Feshedilen İttihat ve Terakki Cemiyetinin merkezde ve vilâyetlerde mevcut mülk ve mallar hakkında yapılacak muamele Yükkeli Meclisinin 1 Şubat 1919 tarihli toplantısında kararlaştırıldı: Tefrik Paşa kabinesi bu cemiyetin (parti) menkul ve gayrimenkul mal, mülk, nakit ve tahvilâtına hü-

YAZAN:

DOÇ. TAYYİB GÖKBİLGİN